

balken endte med at fastholde en regel om ansvar for hovedmanden, hvis retshandelen var kommet ham til nytte (jvf. HB 18:3, sidste pkt.) – vil jeg dog påpege, at dette standpunkt (hovedmandens ansvar for egen efterladenhed) synes på linie med den samtidige og lidt yngre danske retspraksis, således som jeg har opfattet den i min afhandling: Det historiske principalansvar, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1965, s. 529f.

Efter 4 ekskurer og en sammenfatning slutes Jägerskiölds fortjenstfulde arbejde med et glimrende noteapparat. Dog savner jeg en liste med oversættelse af de vigtigste latinske citater, svarende til den forfatteren havde udarbejdet i sin forrige bog: *Studier rörande receptionen av främmande rätt i Sverige*, ligesom det for bogens kommende brugere måske havde været nyttigt, om retssagslisten udover parternes navne havde angivet sagernes art.

En pudsig lille inkonsekvens har indsneget sig i litteraturfortegnelsen m.h.t. familien Vinding Kruse, idet Frederik står under K og Anders under V.

Med *Handelsbalkens utländska källor* har Jägerskiöld yderligere befæstet sin allerede fremtrædende position som en af de bedste nulevende kendere af forholdet imellem romerretten og svensk ret i det 17. og 18. århundrede.

INGER SKYUM-NIELSEN F. DÜBECK

STAFFAN HÖGBERG: Utrikeshandel og sjøfart på 1700-talet. Stapelvarer i svensk export og import 1738–1808. Stockholm, Bonniers, 1969. 284 s. Ill. Med et engelsk resumé.

Bogen er en disputats, og forordet oplyser, at den er udgået fra Ekonomisk-historiska Institutionen i Stockholm, under inspiration af professor Ernst Söderlund. – Havde man af en disputats ventet en sammenhængende behandling af problemer i svensk handel og søfart i det 18. århundrede, eventuelt med en bestemt these, vil man blive skuffet. Bogen må tværtimod karakteriseres som en række afhandlinger om vigtige punkter i svensk økonomisk historie, belyst mere eller mindre dybtgående efter deres betydning, men uden nogen egentlig sammenhæng. Karakteristisk er det, at der ikke findes nogen konklusion som slutsten på arbejdet. – Et andet træk er ligeledes tydeligt: Heckschers storværk har i den grad påvirket de senere svenske forskere, der beskæftiger sig med deres lands økonomisk historie, at de næsten er nødsaget til at tage det som udgangspunkt, enten for at opponere mod mesterens resultater eller mere beskedent for at supplere dem med dyberegående undersøgelser. Dette er muligt i Sverige, hvor der i modsætning til Danmark er så mange statistiske kilder bevaret, at danske forskere må føle dyb misundelse. Ikke blot findes store dele af toldregnskaberne bevaret i original, men også rækker af samtidige bearbejdelser på grundlag af dem, hvor vi i Danmark har lidet af den første og mindre eller næsten intet af den sidste sort.

Dette er baggrunden for de undersøgelser, forfatteren har gennemført, og det har tilladt ham at udarbejde tabeller og diagrammer i et sådant tal, at de vel optager henvend en trediedel af bogens sidetal, i den grad, at teksten ofte reduceres til en forklaring af de opstillede talkolonner og kurver. Det gør ikke bogen egentlig letlæst, men man får en mængde nyttige oplysninger.

Forfatteren har dertil flittigt støttet sig på svensk og udenlandsk litteratur og

kildeudgaver, ikke mindst på sundtoldstabellerne. Disse spiller i mange af afsnittene en så væsentlig rolle for behandlingen af tiden før 1783, at det må understrege danske forpligtelser til at lade denne udgave fortsætte på den ene eller anden måde. – Forfatteren har ikke benyttet de ikke udgivne dele af sundtoldsregnskaberne.

Hovedpunkterne i bogen er behandlinger af søfartens udvikling samt jern- og trævareeksporten, medens mindre afsnit handler om stapelstadspolitikken, beg- og tjærehandelen, sildefiskeriet og korn- og saltimporten. For hvert hovedafsnit gøres der rede for kilderne og de problemer, der rejser sig for brugeren af dem. Derpå opstilles tabeller og diagrammer, ofte i en meget avanceret form, og udlægningen af dem følger. En ikke matematisk begavet læser kunne ønske sig, at der i de iøvrigt ret fyldige noter var givet en noget mere udførlig redegørelse for de metoder, der er anvendt ved udarbejdelsen af tabellerne.

I kapitlet om søfartens udvikling tager forfatteren mest afstand fra Heckscher og påviser, at man ved inddragelse af andre kildegrupper end de af ham benyttede kan nå til et mere nuanceret billede af den svenske søfarts udvikling. Den kommer i hans bearbejdelse til i sin stigen eller fald at være næsten overensstemmende med den dansk-norske søfarts udvikling i den samme periode, så vidt det kan skønnes, for vi kan ikke her i landet belægge vor opfattelse med så mange tal. I udviklingen af skibsbyggeriet finder forfatteren meget naturligt de samme tendenser.

Medens Heckscher var af den opfattelse, at Sverige havde haft et eksportoverskud i den sidste del af det 18. århundrede, vil forfatteren på grundlag af professor Söderlunds undersøgelser af handelsstatistikens værdiangivelser vise, at denne opfattelse også må nuanceres. Ved at benytte en kompliceret omregning af værdiangivelser til kvantaangivelser når han til den opfattelse, at handelens vækst stort set svarede til udviklingen inden for skibsfarten, hvoraf følger, at Heckschers opfattelse af handelsbalancen ikke helt kan holde stik. – I afsnittene om stapelstæder, søfart og handel redegøres meget detaljeret for, hvorledes der i århundredets løb fandt forskydninger sted i im- og eksporthavnens relative betydning, idet hovedlinien var, at vestkysthavnene fik en forholdsvis større betydning i forhold til især Stockholm.

Afsnittene om jernproduktion og -handel, der i høj grad bygger på tidligere arbejder, bringer ikke så meget nyt, men også her udnytter forfatteren de statistiske kilder mere intensivt end forgængerne, især til en redegørelse for eksportens retninger. Samme punkt er stærkt betonet ved behandlingen af eksporten af træ, tjære og beg, selv om forfatterens anstrengelser her hæmmes af, at der ikke fandtes noget fællesmål (kubikfod ell. lign.) for opgørelsen af træeksporten.

Behandlingen af det bohuslenske sildefiskeri mellem 1750 og 1808 er i mange henseender meget interessant. Emnet har tidligere været sparsomt behandlet i litteraturen, men forfatteren viser, at sildene blev grundlag for et fiskeri, der arbejdede for eksport og på grund af sit store tonnagebehov blev en væsentlig faktor i skibsfartens og -byggeriets udvikling, samt at det var stærkt medvirkende til vestkystområdernes opblomstring.

Alt i alt er bogen et interessant værk; både i metodisk henseende ved dens dybtgående udnyttelse af de statistiske kilder og på grund af de mange oplysninger, den bringer om forhold, der egner sig til sammenligning med tilsvarende fænomener i Danmark-Norge.

AA. RASCH